

לדבר המכשיל, למים. (ולפי צד זה נראה שאף אם נחטב מקרקע שלא במקום המים חייב).
 והרשב"א כתב (וכן צדד הראב"ד באופן נוסף) שהמים אינם אלא 'גורמים' החלקה, ועוד שאין גופם מחליק אלא על ידי העפר והטיט, לכך בעל המים פטור בין לר"ג בין לרבנן.
 ג. אפילו נבלעו המים בקרקע, מאחר שעדיין הקרקע מחליקה – לא נסתלק מעשה בורו וחייב (רמב"ם יג, יב; רש"ל. אך באופן זה אין כאן ממונו, ופטור על הכלים. עתוס' ל. ד"ה בדתמו מיא).

אבנו סכינו ומשאו שהניחם ברשות הרבים והזיקו; –
 על שור וחמור – חייב. וכן על נזקי אדם.
 על כלים ועל מיתת אדם; אם הפקיר את האבן והסכין – פטור. ואם לא הפקירם – לרב חייב [כולם משורו למדנן] ולשמואל פטור [כולם מבורו למדנן].
 נתקל אדם בקרקע ונישוף באבן, לחכמים פטור (שהקרקע גרמה לו) ולרבי נתן חייב (שסובר, כל מקום שא"א להשתלם מן השותף האחד לנזק, משתלם מהאחר). ונחלקו שתי לשונות בדברי רבי אלעזר אם נקט לפטור או לחייב.

א. הלכה כשמואל (רי"ף, רמב"ם יג, ב ושאר ראשונים לעיל ו; שו"ת ר"י מגאש קעד; או"ז; חו"מ תיא, א).
 והלכה כרבי נתן (עפ"י הרי"ף להלן; רמב"ם יג, ב וש"פ. וע' הג"א סופ"ג).
 ב. נתקל באבן ונישוף בקרקע, התוס' כאן והרא"ש כתבו שפטור לדברי הכל, שקרקע עולם הזיקתו. וכן נקט רש"ל.
 ורבנו יהונתן כתב שחייב, דלא גרע משור או אדם שדחף את חברו לנפל והזיק דהיינו תולדה דרגל. (ומשמע שנקט שבזה שמואל מודה שבדלא הפקיר היינו שורו. או אולי רגל רק מוכיח שחייב אף בפגיעה מדבר אחר, ומטעם 'בור' חייב). וכן דעת רשב"א ורי"א (וכן צדדו בתוס' נ: ד"ה לשמואל).
 ג. מי שלקח אבן סכין ומשאו של חברו והניח ברשות הרבים, כנודע לבעל התקלה ויכול לסלקה ולא סילקה – חייב (עפ"י תוס' כט.). והרמב"ן (לא) חולק.

א. כל זה אמור לחכמים הממעטים כלים בבור (חמור ולא כלים), ושבירתם של כלים זו היא מיתתן. אבל רבי יהודה מחייב על נזקי כלים בבור.
 אמנם בירושלמי (ה,ו) משמע שבור חייב על נזקי כלים, ורק על 'מיתה' פטור (וכמוש"כ הרשב"א ג.).
 ב. כל דבר שאינו בעל חיים ממועט משור וחמור, וכמו שאמרו בגמרא לענין מים שניזוקו, וכן תבואה (תוס' ורשב"א י. והקשו על פרש"י שאין נראה כן לפי הדין דבריו).
 ג. משור ולא אדם, ממועטים גם עבד או גוי הקנוי לישראל (עפ"י תוס' ט סע"ב. ואף אם אינם קרויים 'אדם' מ"מ ממועטים משור ואין צריך שם 'אדם' לפטור, בדומה למש"כ התוס' י. ד"ה שייר).

דפים כח – כט

סב. נתקל ונשבר כדו, והזיקו בו אחרים – האם חייב או פטור?

נתקל ונשבר כדו, והוחלק אחר במים או שלקה בחרסית, לדברי תנא קמא במשנה, הוא רבי מאיר – חייב, ולדברי רבי יהודה חייב רק בשנתכוין.
 הסיק אביי שנחלקו בשתים: בהזיק בשעת נפילה ושלא בשעת נפילה; –

בשעת נפילה (ובכלל זה כל עוד לא היה לו פנאי לסלק התקלה. תוס' ורשב"א) – רבי מאיר מחייב, שנתקל – פושע. רבי יהודה פוטר, שהנתקל – אנוס.

א. הרי"ף והרמב"ם (יג,ה) ואור זרוע והראב"ד והרמב"ן והרא"ש (להלן) פסקו כרבי יהודה שנתקל לאו פושע. ואילו רז"ה וריא"ז פסקו נתקל פושע.

ב. שיבר הכד כלים בשעת הנפילה – חייב, שאין זה מתולדות הבור אלא כאילו הזיק בגופו (ריא"ז. וע' גם במאירי שבמתכוין לשבור חייב על הכלים הואיל ואינו בור גמור).

ג. משמע לכאורה שהיתקלות הכד בשעה שמורידה בכתפו, דינה כהיתקלות האדם בדרכו. ואולם הראב"ד כתב צד לומר שלאביי נתכוין להורידה מכתפו ונפלה – פשיעה גמורה היא אף לרבי יהודה.

שלא בשעת נפילה (שהיה לו פנאי לסלק), רבי מאיר מחייב גם אם הפקיר השברים, ורבי יהודה מחייב רק כשכוונתו לזכות בהם (כלומר שלא הפקירם ועדיין דעתו ליטלם) אבל אם הפקירם (וממילא הוא שנפקרים בשעת נפילה. רי"ף להלן) – פטור [בדיני אדם, אבל חייב בדיני שמים. כן שנו בברייתא גבי נשברה כדו ולא סילקה], שסובר: המפקיר נזקיו פטור [וברבי שחייבה עליו תורה – בשחפר ברשותו סמוך לרשות הרבים, או כגון שהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, אבל לא בחופר ברשות הרבים]. וכן סובר רבי אלעזר. ואילו רבי יוחנן סובר שלא פטר רבי יהודה אלא בכגון זה שאנוס בנפילתו, אבל מפקיר נזקיו שלא באונס – חייב. [וכן אמר ר"א משום רבי ישמעאל: שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו, ואחד מהם: בור ברשות הרבים].

א. כן פירשו התוס' והרשב"א. וכתבו התוס' (בד"ה פליגי) שלאביי לא חייב רבי מאיר לאחר נפילה אלא בפשיעה, אבל מפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס פטור, כגון קנקנים שנפלו מן הגג ברוח שאינה מצויה ומפקירן, והזיקו – פטור אעפ"י שהיה לו פנאי לסלקן (וכ"כ בתוס' ו. ד"ה אי, שהמפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס לכו"ע פטור).

והרי"ף מפרש דברי אביי כרבי יוחנן, שרבי יהודה פטר לאחר נפילה בשהפקיר, מפני שלשיטתו נתקל אנוס, אבל מפקיר נזקיו בעלמא חייב.

ב. להלכה, המפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס – פטור [בדיני אדם, וחייב בדיני שמים. רמב"ם יג,ז; חו"מ תיב,ד]. לאחר נפילת פשיעה – חייב [כדברי רבי יוחנן, וכסתם משנה (מט:): המחייבת על בור ברשות הרבים] (רי"ף וש"ר; חו"מ תיב,ד).

הריא"ז כתב שהואיל והוא 'גרמא בניזקין' [שעל כן אמרו שחייב בדיני שמים], קנסוהו חכמים לשלם. (כן שיטתו בכל גרמא בניזקין).

ג. יש מי שכתב שלא פטר רבי יהודה מפקיר נזקיו לאחר נפילה, אלא אם הפקיר קודם שהיה לו פנאי לסלק, אבל אם היה לו פנאי – אין מועילה הפקרתו (עפ"י ר"י בהג"א; ריב"א בשיטמ"ק. וכ"מ בתוס' ו. ד"ה אי). ואין הדבר מוסכם.

ד. אעפ"י שחייב על בור שאינו שלו מפני שעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו, אם חפר בור ומת – אין נראה שהיורשים חייבים לשלם מנכסי עצמם אלא מהנכסים שירשו מאביהם, שאין שייך בבור 'ירושה' (מנחת שלמה ריש המסכת, דלא כדעת גידולי שמואל).

בתחילה רצה רבה לפרש מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה בכגון שנשבר הכד באונס, שנימוח בידו וכד', אבל הורידו ונחבט – לדברי הכל חייב. ואביי הקשה על כך מהברייתא, שאפילו רבי מאיר פוטר באונס, כגון קנקנים שנפלו מן הגג ברוח שאינה מצויה והזיקו.

לפרש"י להלן (לא: ד"ה ראשון), רבא סובר שלדברי הכל נתקל פושע הוא, ולא נחלקו ר"מ ור"י אלא במפקיר נזקיו לאחר נפילה. (יש להעיר שברשב"א הגרסה בסוגיתנו 'רבא'). ישנה דעה (בב"מ פב:) שאפילו לרבי יהודה נתקל פושע שלא במקום מדרון.

[מבואר בגמרא שגם בהיתקלות בהמה שייכת המחלוקת אם 'נתקל פושע' אם לא, בכגון שהאדם נתקל, ונתקל גמלו בו. ואולם המעביר בהמתו במים המכסים את הקרקעית, ונפלה והזוק בה אחר, אם יש דרך אחרת לעבור בה – פושע הוא. ואם לא – אנוס הוא].

דפים כט – ל

סג. מה הדין במקרים דלהלן?

א. ההופך את הגלל ברשות הרבים והזוק בו אחר.

ב. הגודר את גדרו בקוצים, והזוק בהם אחר.

א. תנן, ההופך את הגלל ברשות הרבים והזוק בהם אחר – חייב בנזקו. אמר רבי אלעזר: לא שנו אלא שנתכוין לזכות בהם, אבל לא נתכוין לזכות בהם – פטור.

ולדעת האומר מפקיר נזקיו חייב, הסיק מר זוטרא בריה דרב מרי [שלא כסברת רב אדא בר אבהו] שאפילו לא נתכוין לזכות בו אלא הגביהו והחזירו למקומו חייב. הא למה זה דומה, למוצא בור מגולה וטממו וחזר וחרפו, שהסתלקו מעשיו של ראשון.

ואולם אם הפכו פחות משלשה טפחים מהקרקע, אין זו הגביה (וכמו לא נסתם הבור מעולם. רש"י) והואיל ולא נתכוין לקנותו הרי זה בורו של הראשון (רב אשי).

אם הרחיקו ממקומו הראשון שלשה טפחים, אעפ"י שלא הגביה הרי זה כבור חדש [וחייב אף

אם החזיר]. אבל בתוך שלשה – הרי זה בכלל 'החזירו למקומו' (עפ"י ר"י וש"ר).

[גלל שיש לו בעלים – אסור משום גזל, כדלקמן].

ב. תנן, הגודר את גדרו בקוצים והזוקו בהם אחרים – חייב בנזקו. אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא במפריח

(שראשי הקוצים בולטים החוצה) אבל במצמצם פטור. ופירש רב אחא בריה דרב איקא, לפי שאין דרכם של בני אדם להתחכך בכתלים [הלכך פטור אף למאן דאמר בור ברשותו חייב].

'להתחכך' לאו דוקא אלא כלומר לילך בקרוב לכותל ממש, שדומה לחיכוך. ואם הולך – הוא משנה בעצמו. ולא דוקא בני אדם אלא גם בהמות אין דרכם להלוך קרוב כל כך לכותל (יש"ש).

דף ל

סד. א. המצניע את הקוף ואת הזכוכית בכותלו של חברו, וסתר בעל הכותל את כותלו – מי חייב בנזקי הקוצים?

ב. גדר שנפלה לרשות הרבים, והזוקו בה אחרים – מה הדין?

ג. המוציא תבנו וקשו ושאר זבלים לרשות הרבים, והזוק בהם אחר – האם חייב בנזקם? האם רשאי כל אדם ליטלם?